הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ת"

מסכת בבא בתרא - דף צט, ב ק

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

קנין אברהם אבינו את הארץ.

לדעת ר"א אם קנה קרקע והלך בה לאורכה ולרוחבה קנה מקום הילכו. לרבנן אין הילוך מועיל עד שיחזיק. ביאר רבי אלעזר את טעמו של רבי אליעזר, שאמר הקב"ה לאברהם אבינו "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה". ורבנן סברו שאמר הקב"ה לאברהם משום חביבות ארץ ישראל ושיהיו עם ישראל כיורשים על הארץ.

אומר הפנים יפות, אמנם אמר הקב"ה לאברהם אבינו קום התהלך בארץ, אולם לא מצאנו באברהם אבינו שהלך לארכה ולרחבה, ועוד שהיה הקב"ה צריך לומר לאברהם קום לך בארץ, אלא ביאר הפנים יפות שאין הכוונה מלשון "הילוך" מעשי, פיזי, לשון של סיבוב והליכה במרחבי ארץ ישראל, אלא כמו שאמרה תורה "התהלך לפני והיה תמים" "את האלוקים התהלך נח", הליכה בקדושה, שהות רוחנית, היינו שיקדש אברהם אבינו את הארץ לארכה ולרחבה, וכן מצאנו שמשה רבנו עלה להר והראהו הקב"ה את כל ארץ ישראל להשרות עליו קדושתו, וזה שאמר הקב"ה "שא עיניך וראה", היינו ראייה רוחנית, שהרי בעין הגשם לא ניתן לראות את כל הארץ במבט אחד, אלא הראהו ראייה רוחנית ואמר שיקדש אותה בקדושת ארץ ישראל.

בסדר הפסוקים בירושת הארץ לעם ישראל הארכנו כבר בעיונים על הדף במסכת בב"מ *(לדף יד בסוגיית דייש אמצרי ובעיונים על הדף לדף קא, עיי"ש)*, ולעיניננו, לאחר שאברהם נפרד מלוט, אומר לו הקב"ה, "לך" "ולזרעך", אברהם אבינו רואה את מה שהקב"ה הבטיח לו. והאריך להקשות הכלי יקר, שהרי לכאורה יש סתירה מיניה וביה בדרך קנינו את אברהם אבינו את הארץ, בפשוטו לפי מקרא שכתוב, כפי שהגמ' מביאה בסוגיא לפנינו "בקנין הילוך" שהרי אמר הקב"ה "קום התהלך בארץ" וכו', אמנם לדעת רבנן אין כאן משורשי הקנינים לדורות, אולם יש כאן חיבוב ארץ ישראל לעם ישראל שלא יהיו בני ישראל כגזלנים אלא כיורשים. אולם בהקדמה לכל הנושא אמר הקב"ה "שא עינך" וכו' מבואר שהגדרת הבטה וקנין ראייה מספיק כדי לקנות את ארץ ישראל להנחילה לבניו עדי דורות, ומדוע כאן ביקשו הקב"ה שיחזיק כמעשה קנין.

והאריך בכלי יקר לבאר, את הענין הרוחני שבקנין ארץ ישראל, שאת החלק הרוחני קנה אברהם בראייה, ואולי יש כאן כעין דרכו של הפנים יפות הנזכר לעיל. אולם את החלק הפיזי והגשמי גם קנה אברהם לצורך בניו, וזה היה בדרך הקנין, מבאר הכלי יקר, שהרי הקונה מחברו קרקע או שדה בדבר בלתי מוגבל לא מועיל קנין, לכן הראה הקב"ה לאברהם אבינו את גבולות הארץ, ובאיזה קנין רכש אברהם את הארץ, אומר הכלי יקר זה המבואר "קום התהלך" וזה קנין מ"כי דיש אמצרי" היינו מסתובב על מצרי השדה כדרך הוראת בעלות.

וממשיך הכלי יקר לבאר, שכנגד דברי אברהם אבינו שיש ב' קניינים האחד על החלק הרוחני והשני על החלק הגשמי, גם משה רבנו ביקש את הדבר, וזה שנאמר "אעברה נא ואראה את הארץ הטובה", ביקש משה רבנו על ב' ענייני השלמות, כי באמרו "אעברה נא" בקש על קניית סתם חלק בארץ, אשר לזה צריך העברה ממש, כדרך שנאמר "קום התהלך בארץ". ובאמרו "ואראה את הארץ" בקש על קניית השלימות הרוחני הנקנה בראיה לבד. והמשיך הכלי יקר לבאר עוד בדרך הרמז את נפלאות הפסוקים. ועיי"ש.

האם האבות היו "בני נח" או "ישראל"?

התחבטו גאוני העולם הראשונים והאחרונים האם אבותינו קודם מתן תורה הוגדרו כ"ישראל" או כ"בן נח" ויש כמה וכמה נפק"מ בנידון.

בגמ' ביומא *(כח)* אמרו, אמר רב קיים אברהם אבינו כל התורה כולה שנאמר "עקב אשר שמע אברהם בקלי" וגו', אמר ליה רב שימי בר חייא לרב ואימא שבע מצות, הא איכא נמי מילה. ואימא שבע מצות ומילה, אמר ליה אם כן מצותי ותורתי למה לי, אמר רב *(או רבא)* ואיתימא רב אשי קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין, שנאמר תורתי אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה.

ועמדו הקדמונים, אם האבות קיימו את כל התורה כולה, צריך לומר שהגדרתם ישראל, שאל"כ הלכה היא ש"גוי ששבת חייב מיתה", ובשאלה זו האריכו גאוני הזמן במשך כל הדורות.

מקור הדברים, ברמב"ן עה"ת שלהי פרשת אמור "ויצא בן אשה ישראלית והוא בן איש מצרי בתוך בני ישראל וכו'" *(ויקרא כד, י)* בתוך בנ"י דרשי' בתו"כ מלמד שנתגייר. והקשה הרמב"ן מדוע צריך שנתגייר הא קיי"ל דעכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד כמוה. א"כ בין כך הוא בתוך בנ"י ומדוע צריך להעמיד שהתגייר. והביא מחכמי הצרפתים כי טעם הגירות היה מפני שהיה קודם מתן תורה והיה משפטו לילך אחר הזכר ממ"ש באומות הלך אחר הזכר. וכאשר נולד זה לא מלו אותו כי מצרי היה כדינו. אבל כשגדל נתגייר לדעת ונימול. ע"כ תו"ד.

והשיג על דבריהם הרמב"ן וז"ל ואין דעתי כן כי מעת שבא אברהם אבינו בברית היו ישראל ובגויים לא יתחשבו וכמ"ש בעשו ודלמא ישראל מומר שאני ומה שאמרו שנתגייר הוא שנכנס לברית מילה וטבילה והרצאת דמים בשעת מתן תורה ככל ישראל וכו'. נמצאנו לע"ע למדים פלוגתת הרמב"ן וחכמי הצרפתים גבי האבות קודם מתן תורה, מה דינם האם כבני נח שבעינן גירות כבראשונה או דילמא מעת בריתו של אברהם אבינו עליו נחשבת האומה לישראלית.

האריך בענין ב"פרשת דרכים" בדרך האתרים בכל הענין בהגדרת האבות *(ורע"א בגליון הש"ס בסוגייא לפנינו שולח לעיין בדבריו.)* ומביא הפרשת דרכים ראיה מהסוגיא לפנינו שהאבות הוגדרו כישראל, אם אמרו בברייתא שאברהם אבינו קנה את הארץ בהילוך, דכתיב קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה, אין ספק שמדין חזקה נגעו בה, והרמב"ם *(פ"א מהלכות מכירה ובפ"א מהלכות זכיה ומתנה)* כתב שאין העכו"ם קונה בחזקה, ואם אמרת דלא יצא מכלל בני נח איך קנה אברהם בחזקה. מכאן הביא הפרשת דרכים ראיה לשיטות שסברו שהאבות הוגדרו כישראל. *(מחמת אריכות הענין וריבוי העניינים המשתלשלים במסתעף נקצר למקור. עי' בנפש החיים סוף שער הראשון בהגדרת קיום האבות את התורה ואיך בכ"ז שינו מדיני התורה. עי' פרשת דרכים. ובמהדורת הר"ר יצחק אוחנה האריך להביא מקורות שדנו בענין. מקנה בקידושין לז':. פנים יפות פ' נח. רע"א שו"ת קמא השמטות לסי' קכא'. שו"ת חשק שלמה. חת"ס שבת קלט':. בנין ציון סי' קכו'. בית האוצר מערכת אבות כלל א'. ועיי"ש)*

אדם שיש לו בור מים בחצר חברו, זכותו להיכנס לבורו בשעות היום שאז דרך בני אדם להיכנס ולצאת, **ואין לו זכות** לדרוש כניסה בלילה. **אסור** לבעל הבור להכניס בהמתו, **אלא** ממלא מים ומשקה את בהמתו כאשר היא בחוץ. **בעל הבור ובעל הבית** עושים מנעול לבור.

אמר רבי יוחנן, בעל הבור ובעל הבית עושים מנעול לצורך שמירת הבור, **ביאר ר"א**, בעל הבור עושה מנעול לבור, מ**סברא** כדי שלא יטלו ממימיו, **אולם** בעל הבית עושה מנעול מחמת חשד אשתו, מעתה לא יוכל בעל הבור לשאוב מים בלא בעל הבית, ולא יצא חשד.

אדם שיש לו גינה פנימית ולחברו יש גינה חיצונית, **זכותו** של בעל הפנימית להיכנס בדרך שאנשים נכנסים לגינותיהם ולא בכל שעה, כדי שלא תינזק הגינה החיצונית. **אין לו** להכניס לגינה סוחרים, **ואין לו** לעבור משדה זו לשדות אחרים. **מותר** לבעל הגינה החיצונית לזרוע את הדרך, שאמנם נתן לו דרך לעבור, **אולם** לא עד כדי מניעת הדריעה. **אם בי"ד** *(ע"פ רבינו גרשום)* נתנו לבעל הגינה הפנימית דרך מן הצד, ועל דעת שניהם, א"כ **אין מניעה** לבעל הפנימית להיכנס מתי שרוצה, **ויכול** בדרך זו להכניס סוחרים לגינתו, **אולם** לא יכול להשתמש בדרך ע"מ לעבור לשדות אחרות, **ושניהם** אינם רשאים לזרוע באותה דרך.

אמר רב יהודה בשם שמואל, אמר המוכר "אמה בית השלחין", **נותן** המוכר ב' אמות לחפור את אמת המים, **ובנוסף** נותן אמה לכל צד כדי שיוכל לתקן את דפנות התעלה. **אמר המוכר** "אמה בית הקילון", **נותן** אמה לרוחב מעבר המים, **ולצורך** הדפנות נותן חצי אמה נוסף לכל צד. **בתוספת שניתנה** ללוקח לצורך תיקון הדפנות, לדעת **רב יהודה בשם שמואל** לבעל השדה מותר לזרוע. לד**עת ר"נ בשם שמואל** מותר אף ליטוע אילנות. **מי שסבר** לזורע כ"ש שיהיה מותר לנטוע, היות והזרעים מיד יורדים לצדדים, **אולם** נטיעה קודם יורדת למטה ואח"כ מתפשטת לצדדים, **מי שאמר נטיעה**, חולק על זריעה כיון שהזרע מתפשט לצדדים ומקלקל את דפנות התעלה.

אמר רב יהודה בשם שמואל אמת המים שהדפנות התקלקלו, יכול לתקן מהעפר שיש בשדה שעוברת שם אמת המים, שהרי מסתבר שהחול התומך בדפנות התפזר בשדה ששם נמצאת אמת המים. **תמהה ר"פ** שיאמר בעל השדה לבעל אמת המים, המים שלך שטפו את החול, ומדוע תלין עלי. **אלא ביאר ר"פ**, הסברא שהקנה לו את אמת המים, ובנוסף אם ינזקו הדפנות שיוכל לתקנם משדה זו.

שדה שהיו עוברים בה הרבים, לקח את הדרך והניח להם בצד, מה שנתן, נתן. ומה שלקח, לא שלו **ולא יכול** למנוע מהרבים לשוב ולהשתמש באותה דרך. **מביאה המשנה שיעורים של דרכים** "**דרך היחיד**", ד' אמות. "**דרך הרבים**", טו' אמות. "**דרך המלך**", אין לה שיעור, **ביארו בגמ'** משום שמלך פורץ גדר. "**דרך הקבר**" אין לה שיעור, **ביארו בגמ'** משום כבודו של מת. מקום שערכו בו את המעמד, שיעורו של זריעת ד' קבין.

דנה הגמ' מדוע לא מועיל לו להחליף את דרך הרבים שעברה בשדהו, **א. רב זביד בשם רבא אמר**, חששו שמא יתן להם דרך עקלתון שיהיה בה טירחה עבור הרבים. **ב. רב משרשיא אמר בשם רבא**, המשנה עסקה באופן שנתן להם דרך עקלתון. **ג. דעת רב אשי**, שנותן לרבים מן הצד זה דרך עקלתון שהרי מקריב לצד אחד ומרחיק לצד אחר. **ומבארת הגמ'**, שלא יכול לחזור בו ולומר לרבים תחזירו את מה שנתתי, וישאר הדרך הראשונה, היות ואמר **רבי יהודה בשם ר"א** רבים שבררו להם דרך, מה שבררו ברור. ואין **הכוונה שלר"א** הרבים הם גזלנים, **שביאר רב גידל** בשם רב, שמדובר באופן שאבדה להם דרך באותה שדה, ובחרו מעצמם, תפיסתם מועילה. **ואמנם רבה בר רב הונא** למד בשם רב שאין הלכה כר"א, אולם מי ששנה זו לא שנה את דברי רב גידל בשם רב. **והביאור במשנה** שהפסיד בעל הקרקע את הדרך, **משום** רב יהודה שאמר שמצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו.

לדעת ר"א שרבים בררו לעצמם את הדרך, קנו. נעשה הקנין ע"י הליכה. **שמבואר** בברייתא לדעת ר"א אם קנה קרקע והלך בה לאורכה ולרוחבה קנה מקום הילכו. **לרבנן** אין הילוך מועיל עד שיחזיק. ביאר **רבי אלעזר את טעמו של רבי אליעזר**, שאמר הקב"ה לאברהם אבינו "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה". **ורבנן סברו** שאמר הקב"ה לאברהם משום חביבות ארץ ישראל ושיהיו עם ישראל כיורשים על הארץ.

אמר רבי יוסי ברבי חנינא, בשביל של כרמים מודים רבנן שהדרך לקנותו בהילוך. **ביאר רב יצחק בר אמי** ששיעור הדרך של הכרמים באופן שיש מחיצות בצדדים, כדי שיוכל לסחוב זמורות ולהסתובב ולא לגעת בדפנות. **אולם** אם אין מחיצות אין חשש שיהיה ניזוק כאשר נושא את הזמורות והשיעור כדי הילוך אדם ולא יותר.

"**דרך היחיד**" התבאר במשנה ד' אמות. **שיטת אחרים**, שיעבור חמור ומשאו. **ומבארת הגמ'** למסקנא שהכוונה שני גמדים ומחצה, היינו ב' אמות קטנות ומחצה. וכך פסקו דייני גולה ור"ה.

"**דרך מעיר לעיר**" שמונה אמות. "**דרך הרבים**" טו' אמות. "**דרך ערי מקלט**" לב' אמות. **אמר ר"ה** שנאמר "תכין לך הדרך", ולמדו מהאות "ה" שיהיה כפול מדרך רגילה של טו' אמות.

אם מכר מקום מערת הקבורה המשפחתית, או מקום ההספד או המעמד וכו', אין המכר חל וקוברים בני המשפחה בעל כורחו של הקונה, ותיקנו כך משום פגם משפחה.

לא היו פוחתים משבעה "מעמדות", היינו בחזרתם מהקבורה היו הולכים מעט יושבים לנחם או להרבות צער וכו' ולשוב בתשובה, קמים הולכים מעט וחוזר חלילה שבע פעמים, על שנדרש "**הבל הבלים** אמר קהלת **הבל הבלים** הכל **הבל**". אמר **רב אחא בנו של רבא לרב אשי**, איך עשו את המעמדות אמר לו, מבואר בברייתא **שאמר רבי יהודה**, לאחר שישבו אמר להם "עמדו יקרים עמודו" ואח"כ אמר "שבו יקרים שבו". **אמרו לו רבנן** א"כ אין איסור בדבר בשבת, שהרי אין בכי וניחום. **אחותו של רמי בר פפא** היתה נשואה לרב אויא, נפטרה אשתו, ועשה לה רב אויא מעמד ומושב. **אמר רב יוסף טעה**, **א.** שעושים מעמד רק בקרובים והוא עשה ברחוקים. **ב.** עושים ביום הראשון ועשה ביום השני. **אביי אמר שטעה**, שעשה בעיר ועושים רק בבית הקברות. **רבא אמר**, שטעה שעשה במקום שלא נהגו לעשות. **על דברי אביי** שעושים מעמדות רק בבית הקברות, והרי אמרו שרק ביום הראשון של הקבורה, **ובברייתא** אמרו רבנן שניתן לעשות בשבת, ואיך יתכן הדבר שיהיו בשבת בבית הקברות, **העמידה הגמ'** בעיר הסמוכה לבית הקברות **וקברו** בין השמשות ונכנסה שבת **ואמרו רבנן** לרבי יהודה לשיטתך ניתן לעשות מעמדות אף בשבת.